

22. Манастир Градац, црква
Благовештења

државне управе у српским земљама последњих деценија 13. века наводи нас на неке закључке који се тичу одредаба договора у Дежеву. У даљем тексту давићемо се природом овог споразума и његовим последицама на српску политику крајем 13. и почетком 14. столећа.

Смена на престолу 1282. године

Разматрајући ова питања пре двадесет и пет година, дошла сам до закључка да је Дежевски споразум означио почетак новог доба: „на политичкој равни, била је то предаја власти; правно, пре би се могло говорити о подели власти“.⁵⁶ Већ на први поглед уочава се брзина којом је промена власти изведена као и то да је протекла без унутрашњих трзавица, што упућује на закључак да је она на неки начин била припремљена.⁵⁷ Данилов опис предаје власти остаје у многим тачкама загонетан. Зато што зависе од слике коју нам је он оставио, наша знања о догађајима који су претходили споразуму остају једнострана. Одан краљу Милутину, Данило о прошлости пише из перспективе победника у грађанском рату: када је поништен договор из Дежева и, заједно са њим је нестала и замисао државе у којој је власт на било који начин могла бити подељена. Описујући

околности које су довеле до предаје власти, Данило употребљава познати топос средњовековне хагиографије о онеспособљеном владару.⁵⁸ Анализа овог житија у контексту разумевања хагиографског жанра у целини може помоћи бољем разумевању неких Данилових исказа, посебно оних који су тумачени претежно у „политичком“ кључу. Овде је пре свега реч о разумевању разлога Драгутиновог повлачења 1282. године. Зато ћемо покушати да поново размотримо ове догађаје, јер, без обзира на релативно оскудна сачувана сведочанства, чињеница да она припадају врло различитим типовима извора понекад омогућава историчару да правилно реконструише ток збивања.

У модерној науци ретко које питање је изазвало толико осврта и тумачења као дежевска смена на престолу. Не само да је реч о догађају који је оставио многе последице на даљи ток српске историје већ је реч и о томе да разлике у тумачењу овог догађаја отварају перспективе релативно крупних закључака који се, и поред оскудно сачуваних извора, тичу оцена о личностима најзначајнијих српских владара, о побудама њихових поступака, као и природи разумевања краљевске власти и појма државе у освит 14. века. Тако су нови погледи на време и разлоге подизања маузолеја у Сопоћанима и Градцу предложили промену оцене односа у владарској породици, задирући и у психолошке портрете протагониста. Задатак прегледног текста овог типа подразумева суд о новим тумачењима, а не само њихово пописивање. Зато је на овом месту неопходан осврт на предложена решења.

⁵⁶ С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, 118.

⁵⁷ У коментару на Данилов опис околности у којима је дошло до предаје власти В. Станковић је склон да „велико комешање“ („узбуну“) које је изазвала Драгутинова повреда ноге (*Данило Друи*, 60) протумачи као унутрашње сукобе у Србији „озбиљне у толикој мери да је и сам писац осетио потребу да такво стање не прећути у потпуности“ (*Краљ Милутиин*, 62). Аутор је мишљења да је реч о комешањима иза којих није стајао краљев млађи брат, који му је истовремено био и пашеног, већ вероватно припадници властеле. У сваком случају, тешко је из овог Даниловог исказа извући прецизније закључке. Непосредни развој догађаја уверава нас да су односи међу браћом били добри јер је повређени краљ „одмах“ позвао брата на тајно саветовање.

⁵⁸ Посебно о мотиву пада са коња у хагиографији уп. S. Hafner, *Studien zur altserbischen dynastischen Historiographie*, München 1964, 93–109; С. Петровић, *Нешто о ошћим местима: њаг с коња*, ур. З. Витић, Т. Јовановић, И. Шпадијер, *Словенско средњовековно наслеђе. Зборник њосвећен њрофесору Ђорђу Трифунувићу*, Београд 2001, 443–462.

